

BUDOUCNOST BERBERSKÉHO VENKOVA

Michal JOSEPHY
Student Katedry Antropologie ZČU

V souvislosti s výpravným projektem National Geographicu 1/2005 *Život mezi Berbery, putování marockým Vysokým Atlasem*, člověka téměř nevyhnutelně napadne otázka, zda si budou Berbeři schopni udržet své typické kulturní tradice a způsob života navzdory tlaku modernizace a z ní pramenících společenských změn, které doléhají na současné Maroko.

Berbeři, původní obyvatelé severní Afriky (viz <http://www.national-geographic.cz/detail.asp?id=390>), jsou antropology či etnology považováni za typický příklad *tradiční společnosti*. Takový byl i závěr sociálního antropologa českého původu, Ernesta- Arnošta- Gellnera. Tyto společnosti bývají charakteristické tím, že jejich *populace je propojena převážně příbuzenskými vztahy, je soustředěna v menších lokálních komunitách, oplývá nízkou mírou gramotnosti, žije převážně zemědělským způsobem života a výklad světa je zprostředkován určitým systémem mýtů*. Bezprostředně se to tedy týká Berberů žijících v kmenových společenstvech (arché) v marockých vesnicích (djemaaa /thaddart) nanejvýš v pohoří Vysoký Atlas.

V souvislosti s všeprostupující modernizací a globalizací se často diskutuje otázka, jaký bude mít tento proces dopad na tyto tradiční společenstva. Do jaké míry se budou muset vykořenit ze svých letitých tradic? Smetete je postupující šik industrializace? Přizpůsobí se pouze částečně měnícím se podmínkám okolního světa a/nebo se jich to nebude týkat vůbec?

Jeden ze scénářů vývoje, který předpokládá, že se určité modernizaci tradiční společnosti nevyhnou, předkládá sociolog Harald Müller: *“Modernizace je výzvou pro tradiční kultury. To, co v nich platí, lze jen těžko sloučit s radikální proměnou, která je nyní postihuje. Na této výzvě může ztroskotat společenská soudržnost i politická stabilita. Modernizace vytrhává kulturní evoluci z jejího pomalého kroku a nutí ji ke krkolomnému tempu. Přestože setrvačnost kultur může být značná, věcným tlakům modernizace neodolá. Všechny kultury jsou přinuceny do víru radikální a často bolestné proměny(...)”* (In: Budil, Mýtus, jazyk a kulturní antropologie, str. 33)

Jak je to ale konkrétně s marockými Berbery žijícími po dlouhá staletí v neměnných se způsobech a kulisách života - ve vesnicích Vysokého Atlasu?

Odpověď na tuto otázku je zapotřebí rozdělit. Berbeři, ačkoliv žijí často izolovaní - a jakoby zcela nezávisle na politice marockého království či náboženství islámu, jsou ve skutečnosti nedílnou součástí tohoto vyššího územně správního celku.

Maroko začalo být vystaveno přímějšímu tlaku evropské modernity v období francouzské kolonizace 1912-1956, jenž s sebou přinesl i prudkou vlnu nacionalismu, v jehož rámci byly proti sobě stavěny národy Arabů a Berberů. Ještě v šedesátých letech tohoto století popisoval Arnošt Gellner společenstva Berberů jako společnosti tradiční, premoderní a oddělenou od celkového politického kontextu Maroka, jejíž členové cítí spíše přináležitost k tomu kterému

kmeni, nežli kupříkladu k berberskému jazyku jako svorníku etnické identity. Přesto se v souvislosti se zmíněným kolonizačním průnikem evropské politické svrchovanosti do Maroka nastartovaly ty změny, které jsou typické pro moderní, evropské společnosti: *soustředování obyvatelstva ve větších městech, vzrůst dělby a specializace práce, přetrhávání tradičních příbuzenských vazeb, rozdělení obyvatelstva do tříd, růst masové vzdělanosti, silná role trhu, politická centralizace a věda namísto mytologického výkladu světa.*

Současný trend postupování industrializace (a z ní plynoucí migrace z venkova do měst, rozbíjení tradičních sociálních vazeb) je ve stále především zemědělsky orientovaném Maroku daleko patrnější. Z významných obchodních center - jako je Casablanca, významný atlantický přístav, či hlavní město Rabat, prostupuje proces modernizace paprsčitě do odlehlejších marockých periferií.

V důsledku nestejného a nerovnoměrného tempa modernizace však dochází k výrazným rozdílům mezi více dynamicky se rozvíjejícími městy a venkovem, kde modernizace neprobíhala zdaleka tak intenzivně a ve stejném rozpětí: pokud tam vůbec pronikla. Berberský venkov tak dosud zůstává tradičním světem uvnitř ekonomicky expandujícího světa spolu se svým soběstačným zemědělsko-hospodářským modelem a samosprávným způsobem vládnutí. Přímému a rychlému postupu modernizace totiž stojí v cestě překážka nezanedbatelná - páteční hřeben Velkého Atlasu.

Vysoké a často nepřístupné horstvo zde vytváří jakousi přirozenou bariéru, o kterou se sílí tlak modernizace třeští či zmírňuje jako o mantinel. - Nedochází tak nevyhnutelně k destrukci tradičních způsobů života Berberů ani jejich kultury. Naopak jsou některé z těchto tradic posilovány. Modernější způsob života bývá moderními marockými institucemi "překládán" do jazyka tradičních kultur a jejich pojmů, s jejichž pomocí si vytvářejí obraz svého světa. Tento postup nebývá zdaleka direktivní a jednostranný, ale v lepším případě postupný, dialogický a nedestruktivní. Berberům se pak rozšiřuje vějíř možností, s jejichž pomocí by (třeba) mohli zlepšit kvalitu svých životů či svůj život nějak obohatit.

I ta z vnějšího nezaujatého pohledu nejpestřejší a fascinující kulturní tradice zobrazená na povrchně líbivých fotografiích některých společenských magazínů totiž často vychází z celkového životního rámce, jehož základním znakem je nám často nepředstavitelná chudoba, nepředstavitelně špatné hygienické podmínky, těžké nemoci či vysoká úmrtnost dospělých i dětí. Tak je tomu ve velké většině berberských vesnic, a tak je tomu i ve vesnici Tagharghist jižně od Marrákeše, kde jsem měl možnost delší čas pobývat. Opravdová chudoba zde zažívá téměř neustávající koloběh denní práce jak pod neúprosným marockým sluncem na jaře či v létě, tak pod poklopem tvrdé a neúprosné zimy.

Ve skutečnosti je to spíše tento obživný pracovní koloběh, který stmeluje obyčejný život berberských společenstev žijících na venkově Vysokého Atlasu, nežli jazyk, berberský dialekt Tachelhit či studie o berberské identitě od berberských intelektuálů a aktivistů žijících ve velkých městech nebo rovnou v USA. Ty mají v podstatě pro chudé berberské venkovany jediný efekt: lidé se o ně začínají více zajímat. Ačkoliv samozřejmě vysokoatlaská berberská vesnice není elektrifikovaná, městští a vzdělanější Berbeři šíří své básně či písně po internetu, prostřednictvím kabelových televizí či rozhlasu, a tak nejenže zvyšují všeobecné povědomí o Berberech, ale také částečně gramotnost svých negramotných. Tím, že se na některých univerzitách pořádají kursy Tamazight či se Berbeři

učí francouzsky či arabsky, násobí Berbeři své vyhlídky na uplatnění na velmi malém a přeplněném trhu práce a také naděje na vyvedení z chudoby.

Doposud své rodinné příjmy obohacují povětšinou tak, že za pár dirhamů ukazují svůj tradiční život bohatým západním turistům, když je pozvou domů na obilnou placku či hrnek mátového čaje.

Skutečnost, že se Berbeři zapojují do širšího společenského dialogu má za následek, že se velmi pozvolna mění jejich společenské postavení etnické minority a bezprizorních a nevzdělatelných “barbarů”. Marocká vláda se k nim přestává chovat jako k cizincům - nebo tak, jakoby vůbec neexistovali - a zdá se, že její snahy o navázání spolupráce a dialogu nesměřují k tomu, aby bylo berberské obyvatelstvo homogenizováno a slito do jednodité formy, kterou představuje islámské království Maroko. Ti, kteří si chtěli Berbery nějakým způsobem podrobit či integrovat je do vyšších národních celků, měli možnost zjistit, že jednostranná sociálně-kulturní asimilace představuje v tomto smyslu slepou a bezvýhodnou uličku.

V současné době je dost dobře možné, že zatímco za určitých politicko-kulturních okolností (expanzi Arabů) byli Berbeři zahrnuti do hor, kde po dlouhá století formovali své způsoby života, proces modernizace postupem času způsobí, že z hor zase vyjdou.

Neznamená to však bezpodmínečně, že tyto hory opustí, půjdou za prací do měst, nebudou se ohlížet zpět a zanechají za sebou vztahy založené na modelu rozšířené rodiny, rozvité kulturní tradice či venkovský způsob života.

Měl jsem možnost poznat, že i mladí Berbeři, pracující ve větších městech podél Vysokého Atlasu v turistickém průmyslu, jenž odešli z těchto vesnic, žijí neustále v síti vztahů své “velké rodiny” a v prostředí, kde dominují Arabové, se baví “po svém”: scházejí se v různých početných kruzích - a teprve v tomto případě je berberská kultura: písně a vyprávění tmelem jejich dlouze a nesnadno formovaného bytí jakožto Berberů (což se liší od výše uvedených Gellnerových poznatků).

Odstříhnutí se od pupeční šnury tradice, se kterou jsou jejich životy spojeny, by snad ani nemělo být smyslem jakékoliv rozumné nedirektivní modernizace. Není to ani podmínkou jejího uskutečnění, stejně jako to bezprostředně neznamená likvidaci berberského venkova a venkovského stylu života.

Pokud by tedy modernizace berberských tradičních společenstev neznamenala jakousi sociálně-ekologickou katastrofu, a tedy násilné vytržení z jejich prostředí a životního stylu (který si před mnoha století byli nuceni zvolit proto, aby byli ušetřeni arabské expanze), pak by mohla znamenat postupně otevíraný vějíř rozvojových možností ve smyslu možností rozvoje společenstev s ohledem na jejich hodnoty, názory a kvalitu života.

Kdyby se kupříkladu “skalní” Berbeři v rámci zvyšování zemědělské gramotnosti dozvěděli, že lze pěstovat i jiné plodiny, nežli ty monokultury, které pěstují od nepaměti a/nebo že se zvýšenou hygienou či vhodnějším umístěním sociálních zařízení či dobytka od studní či potravinových zdrojů předejde závažným infekčním nemocem, pak by to jistě nebyl špatný vstup modernizace do jejich tradičního způsobu života.